

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

УКРАЇНСЬКЕ ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

3-тє видання,
перероблене та доповнене

За редакцією професора Заїки Ю.О.

«Видавництво
«Центр учбової літератури»
Київ – 2014

УДК 347(477)(075.8)
ББК 67.404(4Укр)я73
У 45

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Національної академії внутрішніх справ*

Рецензенти:

Безклубий І. А. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Галантич М. К. – доктор юридичних наук, професор, заступник директора Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України;

Матвійчук В. К. – доктор юридичних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, проректор з навчальної та організаційної роботи Національної академії управління, завідувач кафедри цивільного та господарського права.

Авторський колектив:

Заїка Ю.О. – д.ю.н., проф., редактор;

Тімуш І.С. – д.ю.н., проф. – § 19.2. (у співавтор. із Заїкою Ю.О.);

Лов'як О.О. – к.ю.н., ст. наук. спів. – § 30.2; §27.5. – у співавтор. із **Ю.О.Заїкою**;

Пилипенко С.А. – к.ю.н., доц. – глава 31 (у співавтор. із Ю.О.Заїкою);

Радкевич О.П. – к.ю.н. - § 8.4;

Скрипник В.Л. – к.ю.н.- §13.2;

Козир Д.В. – §32.2.

Копитова О.Н. – §35.3.

Пилипенко В.В. – § 8.4.

Софіюк Т.О. – § 8.3.6. (у співавтор. із Ю.О.Заїкою).

Українське цивільне право [текст] : навч. посіб. 3-тє вид. перероб. та доп. **У 45** / за ред. Заїки Ю. О. [Ю. О. Заїка, І. С. Тімуш, О. О. Лов'як та ін.] – К. : «Центр учбової літератури», 2014. – 358с.

ISBN 978-617-673-311-9

Сучасний ринок навчальної літератури надзвичайно насичений. Автори поставили перед собою мету підготувати такий навчальний посібник, який би поєднував в собі сучасну програму цивільного права, раціональну структуру курсу із доступністю його викладання.

У новому третьому доповненому виданні аналізується чинне цивільне законодавство України, судова практика, окремі теоретичні проблеми цивільного права.

Розрахований на студентів, магістрів, аспірантів юридичних вузів та факультетів, працівників правоохоронних органів, на всіх, хто цікавиться питаннями цивільного права.

Зміст

<i>Слово до читача</i>	11
<i>Перелік умовних скорочень</i>	12
Розділ I. Загальна частина	14
Глава 1. Загальні положення	14
1.1. Поняття цивільного права	14
1.2. Предмет цивільного права	15
1.3. Метод правового регулювання	15
1.4. Принципи цивільного права	16
1.5. Система цивільного права	17
1.6. Відмежування цивільного права від інших галузей права	19
1.7. Цивільне законодавство	20
1.7. Недійсність нормативних актів	27
1.8. Дія цивільних законів	28
1.9. Аналогія закону і аналогія права	30
1.10. Значення судової практики	31
Глава 2. Наука цивільного права	33
2.1. Поняття науки цивільного права	33
2.2. Класична література з цивільного права	33
2.3. Радянська навчальна література з цивільного права	34
2.4. Вітчизняна цивілістика	36
Глава 3. Цивільні правовідносини	44
3.1. Поняття цивільних правовідносин	44
3.2. Суб'єкти цивільних правовідносин	44
3.3. Об'єкти цивільних правовідносин	45
3.4. Зміст цивільного правовідношення	46
3.5. Види цивільних правовідносин	46
3.6. Підстави виникнення цивільних правовідносин	47
Глава 4. Фізичні особи	48
4.1. Поняття та ознаки цивільної правоздатності	48
4.2. Цивільна дієздатність	50
4.3. Обмеження цивільної дієздатності	51
4.4. Визнання фізичної особи недієздатною	53
4.5. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою	54
4.6. Оголошення фізичної особи померлою	55
4.7. Опіка та піклування	57

Глава 5. Юридичні особи	58
5.1. Поняття та ознаки юридичної особи	58
5.2. Створення юридичної особи	60
5.3. Припинення юридичної особи	61
5.4. Види юридичних осіб	63
5.5. Господарські товариства	64
5.5.1. Поняття господарського товариства	64
5.5.2. Повне товариство	65
5.5.3. Командитне товариство	66
5.5.4. Товариство з обмеженою відповідальністю	66
5.5.5. Товариство з додатковою відповідальністю	67
5.5.6. Акціонерне товариство	67
5.5.7. Виробничий кооператив	68
Глава 6. Держава та територіальні громади як суб'єкти цивільних правовідносин	69
Глава 7. Об'єкти цивільних прав	70
7.1. Поняття об'єктів цивільного права	70
7.2. Речі	71
7.3. Результати роботи та послуги	75
7.4. Гроші	75
7.5. Цінні папери	76
7.6. Види цінних паперів	76
Глава 8. Особисті немайнові права	79
8.1. Поняття та ознаки особистих немайнових прав	79
8.2. Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи	80
8.2.1. Право на життя	80
8.2.2. Право на охорону здоров'я	81
8.2.3. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля	82
8.2.4. Право на свободу та особисту недоторканість	82
8.2.5. Право на сім'ю, опіку і піклування	82
8.3. Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи	82
8.3.1. Право на ім'я — це особисте немайнове право, яке забезпечує	82
8.3.2. Право на повагу до честі, гідності та ділової репутації	83
8.3.3. Право на індивідуальність	83
8.2.4. Право на особисте життя та його таємницю	83
8.3.5. Право на інформацію	84
8.3.6. Право на особисті папери та таємницю кореспонденції	84
8.3.7. Право на недоторканість житла, місце проживання та свободу пересування	85
8.3.8. Право фізичної особи на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості	86

8.4. Право фізичної особи на персональну інформацію	86
8.4.1. Поняття та види персональної інформації	87
8.4.2. Охорона і захист персональної інформації в мережі Інтернет.	88
Глава 9. Правочини.	89
9.1. Поняття та види правочинів	89
9.2. Класифікація правочинів	90
9.3. Умови дійсності правочину	91
9.4. Форма правочину	93
9.5. Правові наслідки порушення форми правочину	96
9.6. Нікчемні правочини	97
9.7. Оспорювані правочини	98
9.8. Правові наслідки визнання правочину недійсним	99
Глава 10. Представництво	100
10.1. Поняття, підстави та види представництва.	100
10.2. Довіреність та її види	103
10.3. Довіреності, які видаються організаціями на одержання певних цінностей	107
10.4. Представництво без повноважень.	109
Глава 11. Строки	110
11.1. Поняття та види строків у цивільному праві.	110
11.2. Поняття та види строків позовної давності.	111
11.3. Початок перебігу строків позовної давності	112
11.4. Зупинення, перерва та поновлення строків позовної давності	113
Глава 12. Відповідальність в цивільному праві	114
12.1. Поняття цивільно-правової відповідальності та її види	114
12.2. Форми цивільно-правової відповідальності	115
12.3. Умови цивільно-правової відповідальності	116
12.4. Підстави звільнення від цивільно-правової відповідальності	118
Розділ II. Речове право	120
Глава 13. Право власності. Речові права	120
13.1. Поняття та зміст права власності	120
13.2. Підстави набуття права власності.	121
13.3. Момент виникнення права власності за договором	122
13.4. Підстави припинення права власності	124
13.5. Право спільної власності	125
13.6. Переважне право купівлі.	127
13.7. Поняття та види речових прав.	129
13.8. Сервітути. Емфітевзис. Суперфіцій	130

Глава 14. Спадкове право	132
14.1. Поняття спадкування. Спадщина	132
14.2. Час і місце відкриття спадщини	134
14.3. Спадкування за заповітом	134
14.4. Заповідальний відказ. Заповідальне покладання	136
14.5. Форма заповіту	138
14.6. Складання заповіту з умовою	139
14.7. Секретний заповіт	140
14.8. Обов'язкова частка у спадщині	141
14.9. Спадковий договір	142
14.10. Спадкування за законом	143
14.11. Усунення від спадщини	146
14.12. Прийняття спадщини. Відмова від спадщини	147
14.13. Охорона спадкового майна	148
14.14. Оформлення права на спадщину	149
Глава 15. Захист права власності	150
15.1. Поняття та засоби захисту права власності	150
15.2. Віндикаційний позов як засіб захисту права власності	152
15.3. Негаторний позов як засіб захисту права власності	156
15.4. Інші цивільно-правові засоби захисту права власності	159
<i>Розділ III. Авторське право та право промислової власності</i>	162
Глава 16. Право інтелектуальної власності	162
16.1. Поняття права інтелектуальної власності	162
16.2. Об'єкти права інтелектуальної власності	162
16.3. Поняття авторського права	163
16.4. Об'єкти авторського права	164
16.5. Суб'єкти авторського права	165
16.6. Права автора	167
16.7. Види авторських договорів	169
16.8. Суміжні права	171
16.9. Захист авторських та суміжних прав	172
16.10. Право промислової власності	174
16.11. Захист прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок	177
<i>Розділ IV. Зобов'язальне право</i>	179
Глава 17. Загальні положення про зобов'язання	179
17.1. Поняття та види цивільно-правових зобов'язань	179
17.2. Підстави виникнення зобов'язань	181
17.3. Сторони в зобов'язанні	181
17.4. Виконання зобов'язання	182

17.5. Предмет, спосіб, час і місце виконання зобов'язання	183
17.6. Підстави припинення зобов'язань	184
17.6.1. Поняття та види припинення зобов'язань	184
17.6.2. Припинення зобов'язань за волею сторін	185
17.6.3. Припинення зобов'язань за обставин, що не залежать від волі сторін	188
Глава 18. Види забезпечення виконання зобов'язань	190
18.1. Поняття видів забезпечення виконання зобов'язань	190
18.2. Неустойка та її види	192
18.3. Поручка. Гарантія	195
18.4. Завдаток	197
18.5. Застава	199
18.6. Притримання	203
Глава 19. Загальні положення про договори	204
19.1. Поняття договору, його зміст та форма	204
19.2. Класифікація договорів	205
19.3. Порядок укладення договорів	208
19.4. Зміна та розірвання договору	210
<i>Розділ V. Окремі види договорів . . . . .</i>	211
Глава 20. Договір купівлі-продажу	211
20.1. Загальна характеристика договору	211
20.2. Обов'язки сторін за договором купівлі-продажу	213
20.3. Відповідальність сторін за неналежне виконання договору купівлі-продажу	214
20.4. Договір роздрібною купівлі-продажу	215
20.5. Права покупця при купівлі товарів належної якості	216
20.6. Купівля-продаж жилих будинків (квартир)	218
Глава 21. Договір поставки	221
Глава 22. Договір контрактації	225
Глава 23. Договори на постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу	226
Глава 24. Договір дарування. Пожертва	228
24.1. Договір дарування	228
24.2. Розірвання договору дарування	229
24.3. Пожертва	230
Глава 25. Договір довічного утримання (догляду). Рента	231
25.1. Договір довічного утримання (догляд)	231
25.2. Рента	234

Глава 26. Договір майнового найму (оренди)	235
26.1. Загальна характеристика договору	235
26.2. Обов'язки сторін	236
26.3. Припинення договору найму. Доля поліпшень	237
26.4. Договір найму (оренди) транспортного засобу	238
26.4. Договір лізингу (ст. 806-809 ЦК)	240
Глава 27. Договір найму (оренди) житла	242
27.1. Поняття та різновиди договору найму житла	242
27.2. Договір найму (оренди) житла	243
27.3. Договір найму житла соціального призначення	244
27.4. Договір найму житла, що є об'єктом права державної або комунальної власності	245
27.4.1. Загальна характеристика	245
27.4.2. Права наймача жилого приміщення	247
27.4.3. Обов'язки наймодавця	249
27.4.4. Обов'язки наймача	250
27.4.5. Підстави припинення договору	251
27.5. Договір оренди житла з викупом	252
Глава 28. Договір позички	253
Глава 29. Договір підряду	254
29.1. Загальна характеристика	254
29.2. Обов'язки сторін	257
29.3. Договір побутового підряду	259
29.4. Договір будівельного підряду	260
29.5. Договір підряду на проведення проектних, та пошукових робіт.	261
Глава 30. Транспортні договори	262
30.1. Транспортне законодавство	262
30.2. Транспортна система	262
30.3. Поняття та види транспортних договорів	264
30.4. Поняття та види перевезень	265
30.5. Договір перевезення вантажу	265
30.6. Відповідальність перевізника за збереженість вантажу	267
30.7. Комерційний акт. Акт Загальної форми	268
30.8. Підстави звільнення перевізника від відповідальності за недостачу, пошкодження та псування вантажу	269
30.9. Договір перевезення пасажирів та багажу	270
Глава 31. Страхіві зобов'язання	270
31.1. Загальні положення	270
31.1.1. Страхування	270
31.1.2. Суб'єкти страхових правовідносин	272

31.1.3. Об'єкт страхової охорони (страхування)	273
31.1.4. Страховий випадок. Страховий ризик.	273
31.1.5. Страхові терміни	276
31.2. Договір страхування	277
31.3. Обов'язки сторін за договором страхування.	277
31.3.1. Загальні положення	277
31.3.2. Обов'язки страховика	278
31.3.3. Обов'язки страхувальника.	279
31.4. Підстави звільнення страховика від виплати.	280
Глава 32. Договір зберігання	281
32.1. Загальна характеристика.	281
32.2. Зберігання на товарному складі	283
32.3. Спеціальні види зберігання	284
Глава 33. Договір охорони	286
33.1. Загальні положення	286
33.2. Класифікація договорів охорони	289
33.3. Договір охорони об'єктів	291
33.4. Договір охорони жилих приміщень.	292
Глава 34. Договір доручення. Договір комісії	294
34.1. Загальна характеристика договору доручення	294
34.2. Загальна характеристика договору комісії	295
34.3. Комісійна торгівля непродовольчими товарами	296
34.4. Договір управління майном	297
Глава 35. Кредитно-розрахункові відносини	298
35.1. Договір позики	298
35.2. Кредитний договір	300
35.3. Договір контокоренту	301
35.4. Договір факторингу	303
35.4. Ліцензійний договір	305
35.5. Договір комерційної концесії	306
<i>Розділ VI. Недоговірні зобов'язання. . . . .</i>	308
Глава 36. Зобов'язання із односторонніх дій	308
36.1. Публічна обіцянка винагороди	308
36.2. Публічна обіцянка нагороди за результатами конкурсу	310
36.3. Вчинення дій в майнових інтересах іншої особи без доручення.	312
36.4. Рятування здоров'я та життя фізичної особи, майна фізичної або юридичної особи.	315
36.5. Створення загрози життю, здоров'ю, майну фізичної особи або майну юридичної особи	318

Глава 37. Деліктні зобов'язання	320
37.1. Поняття зобов'язань із заподіяння шкоди	320
37.2. Система деліктів	323
37.4. Відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування прокуратури або суду	328
37.5. Відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки	331
37.6. Відповідальність за шкоду, завдану особами з пороками волі	334
37.6.1. Шкода, завдана малолітньою особою (до 14 років)	334
37.6.2. Неповнолітня особа (віком від 14 до 18 років)	335
37.6.3. Шкода, завдана недієздатною особою	336
37.6.4. Відшкодування шкоди, завданої особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними	336
37.7. Відшкодування шкоди, завданої в стані крайньої необхідності	337
37.8. Відшкодування моральної шкоди	338
37.9. Відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю.	341
Глава 38. Набуття, збереження майна без достатньої правової підстави.	344
<i>Список рекомендованої літератури. . . . .</i>	<i>349</i>

Слово до читача

За роки роботи у вищих навчальних закладах автор посібника прийняв (або йому, принаймні, пробували складати) понад двадцять тисяч іспитів, і з жалем констатує, що ідеальних студентів, про яких мріють всі без винятку навчальні заклади і всі викладачі, студентів, які відвідують лекції і уважно їх конспектують, а потім на крилах науки летять в бібліотеки, ретельно опрацьовувати товстезні академічні підручники, мудрі монографії та новинки періодики, в житті зустрічається, на жаль, надзвичайно мало...

Сьогодні ринок навчальної літератури надзвичайно насичений. Автор поставив перед собою мету створити такий навчальний посібник, який би поєднував доступність викладання курсу — з встановленою навчальною програмою цивільного права і визначеними канонами викладання цієї дисципліни.

З метою належного засвоєння теоретичні положення ілюстровані прикладами із судової практики. При висвітленні теоретичних питань наводяться традиційні точки зору, які панують в науковій літературі, якщо інше спеціально не застережене.

У зв'язку із елементарно-навчальним характером книги посилення, як правило, відсутні. Проте допитливий читач при написанні курсової, дипломної чи магістерської роботи має можливість ознайомитися із спеціальними джерелами в списку рекомендованої літератури.

Навчальний посібник може бути корисним студентам, які мають багато термінових та невідкладних справ, працюють і відвідують «не всі лекції», в кого неділя, на жаль, не завжди вихідний, кому не вистачає «однієї» ночі перед іспитом, проте вони встигають дивитися телевизор, ходити на футбол, посидіти з друзями в кав'ярні за келихом кави, без зайвих балачок допомагати батькам поратись на садовій ділянці, відводити дочку чи сина до дитячого садочку, терпляче лагодять стареньке авто та сподіваються мати окрему квартиру в одному із «пихатих» столичних районів та пройтися «попід руку по Хрещатику».

Перелік умовних скорочень

ГК України — Господарський кодекс України
ГПК України — Господарсько-процесуальний кодекс України
ЖК — Житловий кодекс України
ЗК України — Земельний кодекс України
КК України — Кримінальний кодекс України
КпШС УРСР — Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР
КТМ України — Кодекс торговельного мореплавства України
СК України — Сімейний кодекс України
ЦК України — Цивільний кодекс України
ЦК УРСР — Цивільний кодекс Української РСР
ЦПК України — Цивільно-процесуальний кодекс України